

Федчишина Віолета Віталіївна, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету державної фіскальної служби України, кандидат економічних наук

ЗНАЧЕННЯ МЕТОДІВ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Рушійною силою розвитку науки є пізнання. За допомогою процесу пізнання наука безперервно розширює свої межі або, навпаки, за певних обставин звужує їх, – все це є складовими її постійного удосконалення.

У процесі пізнання або дослідження певного явища використовується сукупність різноманітних методів, за допомогою яких можна отримати певний результат, підтвердити чи спростувати гіпотезу.

Метод – це шлях до чогось, це спосіб практичної і теоретичної діяльності людини, зумовлений закономірностями руху об'єктивної дійсності і спрямований на оволодіння нею, це – спосіб пізнання і дослідження об'єктів і явищ, це характер діяльності.

Поняття наукового методу судово-експертної діяльності є більш змістовним, ніж поняття наукового методу. На думку О. Р. Шляхова «у «великій» науці відсутній загальноприйнятий розподіл методів дослідження. Навіть у найдавніших галузях знань (хімії, фізиці, біології) немає детальних класифікацій. Навряд чи виправдано очікувати їх розроблення, щоб потім «трансформувати» для потреб судової експертизи. Труднощі утворення класифікацій методів судової експертизи очевидні, оскільки навіть за окремими родами і видами вичерпно назвати всі методи та інструментальні засоби вдається лише в загальному вигляді з численними застереженнями [1, с. 11].

За своєю природою алгоритм чи програмування процесу проведення експертизи є синтезом як наукових, так і практичних знань судового експерта. Тому їх формування представляє собою вельми складний творчий процес.

Відправним положенням для розкриття загального поняття «методу» служить філософська, гносеологічна його інтерпретація.

Дослідження загальної системи методів експертного дослідження не є новою тенденцією серед правознавців, і з 70-років ХХ століття активно досліджувалося українськими і зарубіжними вченими Т. В. Аверьянковою, Р. С. Белкіним, А. І. Вінбергом, О. М. Зініним, Н. І. Клименко, В. О. Коноваловою, М. П. Майліс, М. І. Пановим, В. Ю. Шепітьком, А. Р. Шляховим, М. Г. Щербаковським та іншими. Вчені по-різному визначають сутність методу, аналізуючи різні підходи до змісту даного поняття, їх суті.

За ст. 102 «Зміст висновку експерта» КПК України у висновку повинно бути зазначено докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні.

Вибір сукупності методів при проведенні конкретної експертизи визначається змістом експертних задач і обсягом вихідних даних про об'єкт дослідження. Правильне застосування методу, з наукової точки зору, є суттєвою умовою успішного розвитку пізнання. І тільки у разі дотримання методів при вирішенні поставленого завдання, можливим стає їх правильна відповідність умовам і потребам експертної діяльності.

Економічний розвиток України розширює сферу застосування економічної експертизи в різних галузях фінансової і господарської діяльності. Це пов'язано із необхідністю зниження ризику в процесі прийняття рішень на різних державних рівнях щодо заходів забезпечення розвитку суспільства й держави.

Правопорушення у сфері економічної діяльності є великою групою діянь, які різняться способами їх вчинення, комплексом індивідуальних, неповторних ознак, характером суспільної небезпеки і ступенем тяжкості.

Судова економічна експертиза – це єдиний спосіб отримання одного із найбільш вагомих доказів при розслідуванні економічних правопорушень – висновків експерта-економіста.

Судово-економічна експертиза представляє самостійний клас експертних досліджень. В рамках цього класу прийнято виділяти експертизу бухгалтерського та податкового обліку, фінансово-господарської діяльності та фінансово-кредитних операцій.

Судово-економічна експертиза є процесом дослідження господарських правовідносин з метою їх правильного вирішення правоохоронними органами і судом. Результати проведення судово-економічних експертиз виступають допоміжним важелем ефективного механізму встановлення суттєвих обставин і реалізації правосуддя в сфері економіки.

Слідова картина економічних правопорушень, як об'єкт дослідження, потребує всебічного підходу до вивчення. І це викликає необхідність однакового і єдиного підходу і до наукового трактування, і до практичного застосування методів при проведенні судово-економічних експертиз. Адже ще в 1913 році перший вчений експерт-бухгалтер С. Ф. Іванов писав [2, с. 37-39], що вибір методу дослідження, а значить і результати дослідження, багато в чому залежать від якості, кількості і правильного групування вихідного матеріалу, наданого на експертизу.

Р. С. Белкіним, А. И. Вінбергом, М. О. Селівановим, А. Р. Шляховим та іншими вченими [3, 4, 5] запропоновано основоположну класифікацію методів експертних досліджень із врахуванням ступеню їх спільності і субординації на основі трьох складових системи, які

використовуються в кожній науці, і економічній зокрема: всезагальний (діалектичний) метод; загальні (загальнонаукові) методи; спеціальні (окремі) методи, зокрема, спеціальні методи окремої науки економіки як материнської науки, яка охоплює бухгалтерський і податковий облік, аналіз фінансово-господарської діяльності, фінанси і кредит та всі економічні сфери.

Визначаються методи судово-економічної експертизи як сукупність всезагальних (діалектичних), загальнонаукових та спеціальних методів, які представляють, а, вірніше, поєднують методичні способи і прийоми, за допомогою яких практично реалізуються поставлені перед експертами – економістами завдання.

Із 60-років ХХ століття в СРСР метод дослідження судово-економічної експертизи трактувався як сукупність прийомів, що застосовуються експертом-бухгалтером у процесі дослідження документів, облікових регістрів та інших матеріалів справи [6, с. 199].

Започаткований підхід до такого трактування визначення методу судово-економічної зберігся до сьогодні, хоча, звичайно, доповнений іншими дефініціями, вивчали науковці Г. А. Атанесян, М. Т. Білуха, Ф. Ф. Бутинець, Н. Г. Гаджиев, Є. С. Дубоносов, С. А. Звягін, Н. Д. Єріашвілі, Ж. А. Кєворкова, Н. І. Клименко, М. М. Ласкін, В. Д. Понікаров, П. Ю. Пошюнас, О. М. Ромашов, С. П. Фортинський, С. Г. Чаадаєв та інші.

Метод в процесі експертного економічного дослідження, як пише А. М. Ромашов, є основою процесу наукового дослідження, а прийом стає дією, яка дозволяє отримати вихідний матеріал для дослідження цим методом [7, с. 18-19]. В широкому розумінні «прийомом» є спосіб, порядок дій при виконанні.

У практичній діяльності система методів судової економічної експертизи є вірно скерованим шляхом, стандартними правилами і способом теоретичного або прикладного наукового дослідження, направленими на досягнення певного результату вирішення на основі спеціальних економічних знань поставлених перед експертом задач. Широко застосовуючи традиційні методи експертного економічного дослідження, у експертів все частіше виникає потреба в необхідності нового і сучасного, але вірного, підходу до обробки об'єктів дослідження.

Дотримання основних принципів в процесі дослідження актуальне при роботі експерта з об'єктами дослідження – первинними документами фактів господарської діяльності суб'єкта господарювання, документів обліку і звітності, записів в облікових регістрах, і залежить від правильного застосування методів, які, хоча і відомі експертам – економістам, але практичне їх застосування нерідко викликає багато питань.

Методи застосовуються в певній відповідності, яка залежить від поставлених задач і етапів їх вирішення, від процесуальних умов проведення дослідження. Методичний інструментарій судово-економічного дослідження розроблений на концептуальних основах економічної науки, а теорія криміналістики та судової експертизи обумовлює визначений процесуальними нормами порядок застосування як сукупністю прийомів і способів при дослідженні документів і записів в облікових регістрах та інших матеріалів кримінального провадження.

Результати експертного економічного дослідження встановлюють нові, невідомі раніше факти.

Методом судово-економічної експертизи об'єднані в процесі експертного економічного дослідження прийоми, що використовуються за допомогою спеціальних процедур при вивченні операцій, що знайшли відображення в бухгалтерському обліку та звітності, Прийоми судово-економічної експертизи слід розглядати з точки зору їх використання під час проведення певної процедури експертного дослідження.

Високо оцінюючи значення методу при проведенні експертного економічного дослідження, крім наявності різноманітних підходів науковців до трактування терміну «метод», на сторінках наукових джерел не існує єдиного підходу до їх класифікації.

Список використаних джерел

1. Шляхов А. Р. О классификации методов судебной экспертизы. Реф. науч. сообщ. на теорет. семинаре – криминалист. чтениях. Москва, 1977. Вып. 18. С. 11.
2. Иванов С. Ф. Бухгалтерская экспертиза в судебном процессе: пособие. Санкт-Петербург: издание книжного склада «Коммерческая литература», 1913. 222 с.
3. Белкин Р. С. Ленинская теория отражения и методологические проблемы советской криминалистики. Москва, 1970.
4. Винберг А. И., Шляхов А. Р. Общая характеристика методов экспертного исследования. Общее учение о методах судебной экспертизы: сб. науч. тр. Москва, 1977.
5. Селиванов Н. А. Понятие метода криминалистики. Материалистическая диалектика – общая методологическая основа советской криминалистики. Москва, 1969.
6. Остроумов С., Фортинский С. Основы бухгалтерского учета и судебно-бухгалтерской экспертизы. Москва: Юрид. лит., 1964. 290 с.
7. Ромашов А. М. Методы судебно-бухгалтерской экспертизы. Курс лекций. Москва, 1975. 115 с.